

»PESME REZIANSKE« STANKA VRAZA (1841)

Milko Matičetov

Rezijansko temo sem za počastitev Orlovega spomina izbral namenoma. Kadarkoli je namreč pogovor nanesel na Rezijo, mi je ranjki Boris s posebnim poudarkom omenjal, da je bila njegova stara mati, Quaglio, po rodu iz Rezije, od koder so se bili njeni priselili na Gorenjsko. Tudi v njegovih žilah je torej teklo nekaj rezijanske krvi. Želja, da bi sam videl kraj, s katerim je čutil krvno vez, pa se mu žal ni izpolnila.

Prve znane zapise ljudskih pesmi iz Rezije dolgujemo Stanku Vrazu. Njegova nabiralna vnema ga je spomladi 1841 pripeljala na severozahodno obrobje slovenskega jezikovnega prostora. Iz Ziljske doline je najprej šel v Kanalsko dolino. Sam piše: »Sastavši se slučajno u Žabnicah . . . s Rezijskom jednom trgovajućom obitelju i zamolivši mater te porodice čestitodostojnu staricu, da mi je zapěla pěsmicu Rezijsku, to ona uzkrсну opet u meni . . . naměra, da překo tih visokih golih gorah i planinah udarim, za kojimi leži zabitna i siromašna Rezia, makar se ob dan hranio biljem i korenjem, a ob noć kamen pod glavu metao . . .«¹ Res je prišel v Rezijo, »u srědinu ovih dobrih blagoćudnih ljudih, koji mene smatraju kao kakvo ćudo; jerbo nemogu razuměti, kako može ćověk samo tom naměrom k njima doći, da se njihov preziran jezik, njihove pěsme i običajje ući.«² Iz Rezije se je Vraz vrnil v Kanalsko dolino, v Trbižu pa je zavil proti Kranjski gori.

Vrazov obisk Reziji je časovno ujet med tale dva mejnika: Podklošter, 4. junija (zapisek v ostalini v NUK) — Jesenice, 16. junija (pismo Vekoslavu Babukiću). Iz same Rezije imamo vmes dve pismi z dne 12. junija 1841: »Na Ravancu u Rezijskom« Ljudevitu Vukotinoviću, »na Tobili u Rezijskom« pa Dragojili Štaudnar. Vrazovo pismo z Ravance je bilo objavljeno leta 1841 v 29. številki »Danice Ilirske« pod naslovom »Dopis prijateljski iz Mletačkoga«. Dopis je vseboval tudi odlomek pesmi, kar bo nemara najzgodnejša objava rezijanske ljudske pesmi.

Pesmica, ki jo je Vraz navedel prijatelju, je samo ena izmed večjega števila zapisanih v Reziji. Že omenjeno potovanje je pustilo precej otip-

¹ Děla Stanka Vraza — V. Zagreb 1877, 244.

² Děla St. Vraza — V, 45.

ljivih sledov. Nas tu mika predvsem droben zvezek v Vrazovi ostalini: *Koruška, Rezia i Krainska*. Kot v zvesti popotni beležnici si v zvezku sledijo ziljske, kanalske, rezijanske, spet kanalske in nato kranjske pesmi (z Bleda).

Ce izvzamemo odlomek, natisnjen v »Danici Ilirski« in ponatisnjen v zbranem delu Stanka Vraza, so druge Vrazove pesmi iz Rezije vse do danes neobjavljene. Kako to in zakaj? Štrekljeva zapuščina v narodopisnem inštitutu SAZU vsebuje nekaj dokumentov za lažje razumevanje te čudne okoliščine.

Ko je Štrekelj pod konec leta 1898 dokončal knjigo pripovednih pesmi in vzel v roke »zaljubljene«, se je pač moral odločiti, kaj in kako z rezijanskimi zapisi iz Vrazove in Cafove ostaline. Sam je bil očitno v zadregi, zato se je obrnil na nespornega strokovnjaka, na J. Baudouin de Courtenaya. Poslal mu je prepis Vrazovih in Cafovih zapisov in ga obenem naprosil za pojasnila temnih mest, za redakcijske nasvete in podobno pomoč. Baudouin de Courtenay mu je odgovoril:

Častiti gospod kolega!

V Krakovu, 26. XI. 99.

Imel sem v teh časih jako mnogo raznega sitnega opravila, ki meni nij dopustilo, da se primem boljše produktivnega posla, in zato je morate mi oprostiti, da še le danes pošiljam Vam nazaj rezijanske pesmi iz Vrazove in Cafove zapuščine.

Dovolil sem si prepisati (transkribirati) one pesmi poleg Vašega izvirnega teksta; a na nekaterih krajih so mi ostali vendar temni in nezastopljivi izrazi. Sploh so rezijanske pesmi zelo težavna stvar; saj in v nabranih po meni samem ne vse dozdam razumem. Zdi se, da se v pesmih nasledujejo besede in izrazi, ki v napadni reči se več ne rabijo in celo samim Rezijanom so le vobče zastopljivi, tako da jim je težko razložiti pomen takih besed in izrazov. Zatorej jaz bi mislil, da bi trebalo pri tiskanju zadržati tudi izvirno pisavo Vrazovo in Cafovo, in poleg nje pridejati transkripcijo.

Ako nekaterih besed ne razumete, prosim, vprašajte me, in jaz poleg možnosti Vam razložim. Tudi dobro bi bilo, če mi pošljete korekturo, kajti morda v tistem času se mi projasnijo pomeni teh ali onih izrazov.

V Krakovu ostanem le čez zimo; potle se vrnem na Rusko. Tukaj štejejo me merodajni krogi (to je klerikali in »szlachcice« = »stańczyki« = aristokrati in pseudoaristokrati) ne samo za brezpotrebne, ma celo za škodljivega, in v tem smislu delujejo v Lvovu in na Dunaji; tedaj bo boljše, ako grem popolnoma odsod.

O Vašem pravopisnem boji vem nekaj od Škrabca in iz »Zvona«. Na kaki strani ste Vi? Ste-li »ljavec« ali »u-avec«? (to je sicer ne ortografija, ampak ortoepija) »alec« ali »avec«?

Z odličnim spoštovanjem Vaš udani

J. Baudouin de Courtenay

Kaj je Štrekelj naredil po prejemu tega pisma, ne vemo. Med njegovimi dopisi poljskemu slavistu³ bo morda mogoče najti kak namig, kaj je mislil, poglavitno pa se vendarle ne bo spremenilo: Štrekelj v svojo zbirko ni uvrstil rezijanskega gradiva ne iz Vrazovega in Cafovega rokopisa, ne iz Baudouin de Cortenayevih »Materialov«. ⁴ V le-teh so se mu res ponujale vsebinsko neoprijemljive pesmi, ki jim drugod na Slovenskem ni najti podobnih, obenem pa tudi direktne variante. Na primer: Pleši, pleši, črni kos — Štrekelj št. 7458 in sl., Baudouin de Courtenay, *Materialy* I št. 1077.

Ker je Štrekelj sprejel v svojo zbirko celo kajkavske pesmi, si ne morem misliti, da bi imel načelne pomisleke proti sprejemu rezijanskega gradiva. Mar bi se v takem primeru sploh obračal na Baudouin de Courtenaya? Verjetneje se mi zdi, da ga kot filologa niso zadovoljevali teksti, ki so mu kljub vsemu prizadevanju ostajali še marsikje temni in bi jih ne bil mogel zadovoljivo pojasniti. Morda jih je tudi odložil za planirane Dodatke. Ker je pa Štrekljevo delo ostalo torzo, se moramo pač sprizajziti z resnico: Rezija je ob koncu prejšnjega stoletja in na začetku našega stoletja ostala še zunaj prvega korpusa slovenskih ljudskih pesmi. V ponovni, obsežnejši izdaji slovenskih ljudskih pesmi z napevi, ki jo je sprejela v svoj načrt Slovenska Matica, pa bo Rezija lepo zastopana, in to že v prvi knjigi, od vsega začetka, pri pesmih, »ki pojó Matjaže«, Lepo Vido in druge pripovedne snovi.

*

Pěsmě Rezijske so v Vrazovem sešitku »Koruška, Rezia i Krainska« (NUK, Ms 481, XVI C, str. 12—18)⁵ nekako na osrednjem mestu. Samo te je oštevilčil — od 1 do 15 — že zapisovavec sam.

Za takojšnji natis se mi zdi edino sprejemljiva Baudouin de Courtenayeva misel, da je treba »zadržati... izvirno pisavo Vrazovo«. ⁶ Pač pa se ne morem odločiti za predlagano transkripcijo, ki naj bi stala zraven izvirnika.

Takoj pod prvo pesmico je Baudouin de Courtenay čutil potrebo podčrtati isto misel, kot smo jo že srečali v pismu, le da je tu še bolj izdelana: »Sploh so rezijanske pesmi jako težke za zastopiti. In tukaj

³ Hrani jih Arhiv Akademii Nauk SSSR v Leningradu: so iz let 1880—1902 in v večjem številu. (Med Baudouin de Courtenayevimi korespondenti je Štrekelj uvrščen pod št. 353.) Prim. brošuro *I. A. Baudouin de Courtenay (K 30-letiju so dnja smerti)* v izdaji Instituta slavjanovedenija AN SSSR, Moskva 1960, str. 79. V nji je za nas posebej pomemben sestavek: N. I. Tolstoj, O rabotah I. A. Baudouin de Courtenay po slovenskomu jazyku, str. 67—81.

⁴ *Materialy* dlja južnoslovjanskej dialektologiji i etnografii, I: Rezjanskije teksty. S. Peterburg 1895.

⁵ Sešitek ima obliko ca. 18,5 × 11,5 cm in sestoji iz 17 preganjenih listov (1 le polovičen, vlepljen). Popisanih je samo 22 strani, ki so paginirane, zadnjih 8 strani pa je praznih.

nij vse meni razumljivo. Ako se ne ve, iz katere rezijanski vasi izvira pesem, nij mogoče večkrat določiti se oziroma⁶ pravopisa. Na primer v eni vasi je *daržala*, v drugi *dòržala*, v tretji *deržala*, v četrti celo *diržala* (*dř žala*).« Ali ima potemtakem pomen poskušati stodvajset let stare tekste vtakniti v nekakšen prisilni jopič?

Vrazovi zapisi lingvistično tu in tam morda res šepajo, vendar človek ob njih brž dobi vtis, da je pesem zapisovavca privlačila; ne samo da je v glavnem dojel njen pomen, ampak da je ob nji užival. Nasprotno pa pri Baudouin de Courtenayevih transkripcijah lahko občuduješ silno skrb za predmet raziskave, ki je ves kakor oblepljen z obližem, podprt z raznimi kljukicami, berglami in vprašaji, da se mu že skoraj ne moreš več približati kot k poetskemu tekstu.

Ob robu Vrazovih zapisov sem dodal — po Štrekljevem zgledu — štetje vrstic (5, 10, 15...), ki je v precejšnjo olajšavo pri komentiranju. Komentarji so dani sproti pod vsako pesmijo. Štrekljev prepis se tu in tam malo razhaja od mojega, na kar pa se mi ne zdi potrebno, da bi sproti opozarjal. Pošebnost Štrekljevega prepisa so tudi ločila, ki jih je precej več kot pri Vrazu; jaz se dosledno držim Vraza. Če pa sem kje porabil kako Štrekljevo ali Baudouinovo pripombo, to tudi povem.

Pěsme Reziãnske

1

*Ta lipa moja rokica —
Ta kě na je kě na stojí?
Na je kě solnce lipo hri ...
Ta lipa mâ kě bej na je?*

5 *Da talale — da talala.*

*Ko bej na ba sè deržalà ...
Da na moja šće mora byt,
Da skala penć to melo jtet ...
Ah rokica ma bej mojà! ...*

10 *Da talale — da talala.*

V. 1: *rokica*: prim. Materialy I 1075 in 1566. Metaforično izražanje rokica dekle, ki v Vrazovem času še prevladuje in ga je tudi Baudouin še srečal v Osojah leta 1873, Schoultz-Adaiewska pa (ne vemo kje) 1885, danes menda ni več v navadi nikjer v Reziji. Vsi, ki sem jim bral Vrazove tekste, so dosledno popravljali *rokica* v *rožica*. — V. 5 — *solnce*: popravljeno iz prvotnega *sunce*; *hri* = sije. — V. 6: Misel o prevzetni deklici je bila v Reziji živa v osemdesetih letih prejšnjega stoletja (prim. Materialy I 1362 — »Chanson de dépit amoureux«) in je pogostna tudi še danes. V liščarskem zaselku Za bránon, pri Kolkarjevih, so mi 16. 12. 1962 vedeli povedati takle tekst:

⁶ Glede.

*Ko baj na ba se daržala
za te visoke arbule.
Ma ti visoki arbuli
ni se ji ni pargnúvajo,
či vèje se ni zlómijo.*

V zvočnem zapisu GNI 25.479 iz Osojan — 15. 5. 1962 — med drugim čujemo vrstici:

*Ta prenatyta rožica,
ko baj na ba se daržala...*

2

*Ta lipa ma kè bej na je?
Ta hõra ma čénúnarwa
Da na ne nūma lipo mē.
Ženó te lipē rožice,
5 To za je divat makiće
Nu je šenkúvat sajkomú. —
Tu ku bo tela hlarwa mā.
J tō mā hlarwā zvaselí —
Da talale da talala!*

Vrstica 2 — *čénúnarwa*: Čanyn, Čanen ipd. = Kanin. — V. 5: B. de C. bere tu: *da na na nýma lipo mé.* — V. 5: *makiće*: šopke; torej; rožice za jih devati [v] šopke in jih darovati vsakomur, ki bom to hotel jaz (= glava moja). V. 8: bere: *itō mo hlarwo zvaselí. Mo hlarwo* = mene.

Pavlin Bobac (r. 1902) z Njive pravi, da je ta pesem *osojska!*

3

*Ta lipa moja maija;
Če je majá, ma će urast,
Na ma te mlade korene,
Te će dobro se postavít.
5 Da koj ta h njej my pridewa,
Jo vaja lipo pozdravit.
Ta hlarwa ma šće onjorant —
Da na ne vi šće koj na dí,
Ta hlarwa ma zavezana.
—
10 Čákaj da pryde vylažáj,
Koj bojo hnaly rožice —
Te rože šetovanowe,
Nè nedurajo koj dān čas: —
Takoј ta mlada júnota.*

- 15 *Poti mi te uz te urhé*
Kè so te trave zalene
Kè ni ni poti ni stopû,
Kè to je hudo sa valet,
Kè ni koj skala ano rób,
 20 *Kè todil okol hodiva.*

Na siče bösa rožica,
Nu zaposna mÿ hrabirova,
Koj ta tej hiši na paršlá,
Da na ni mela pa vodé
 25 *Da na bý bila skühala.*

Ta lipa moja rokica,
Ki na ma 'naha družeha.
Koj paj i tÿ bý je ne tel,
Nejzad na nüma nünaaha.
 30 *Ta lipa moja rokica!*
Da s buhan s buhan za nacoj,
Na druhu nóe mÿ pridewa —
Da lalalela — lalala —
Da lalalela lalala!

V. 1 — *maiija*: majčkena, vendar substantivno, podobno kot ital. *piccina*. — V. 2 — *majá* = majhna. — Zvočni zapis pesmi GNI 25.517 iz Učje, zaselek Tau položè (20. 5. 1962) je naslovljen naravnost na deklico, »(š)čerčico«, v drugi osebi: »*Či ti si maja, ti či(š) urast!*«. Pri Kolkarjevih Za branon (Liščaca) pa so se 16. 12. 1962 ob Vrazovi pesmi spomnili tehle vrstic:

Da lipa moja, lipa ma,
če to na mela, na će urast;
da na pojdi uo na no hrast,
na će be(t) vinči nikuj ja...

V. 6 — *Jo vaja*: po B. de C. bi tu moralo biti *čova jo* = *jo bova* (lepo pozdravila); *pozdravet*: ob robu Vrazov pripis *saludat*. — V. 7 *onjorant* (it. *ignorante*) = neveden, zabit. V. 12 se je prvotno glasila: *Te rožice šet-panove* in jo je Vraz popravil pod črto. — V. 14 — *júnota*: ob robu je pripisana furlanska beseda *gjuventud*. — V. 18: je nevarno pasti (*uálit* = dobesedno se zvaliti) v prepad. — V. 19 — *rob*: Vrazova razlaga ob strani — *kreč* — se mi ne zdi pravilna; rob namreč pomeni Rezijanom prepadne stene in ne apno. — Rečenico »makoj skala anu rob« srečujemo v rezijanskih pesmih — starih in novih — neštetokrat. V. 21: Luigia di Floriano, po domače »Viga ta pòstene«, v liščarskem zaselku Za branon, pevka Lepe vide, mi je 16. 12. 1962 med drugim povedala tudi nekaj vrstic o deklici ki je

...bösa hrabila,
nu koj tahÿši na paršla.
da na ny mela pa uodé
za si ĝa kühat jest.

(ISN, trak 151 A)

Prim. niže Vrazovo pesem št. 6, vrsto 8.

V. 22 — *zaposna* = na tešče; ti Liščarski pravijo danes *zaposnè*; v besedi je skrit post. V. 25: Vrazova razlaga za *koj* — ob strani — spet ni čisto točna, saj to ni *opet*, ampak *ko, kadar*. — V. 28—29: Če je tudi ta ne bi hotel, nazadnje nima nobenega.

Pod isto številko je tu združenih več pesmi ali »uizic«, kot jim pravijo Rezijani. Skupaj so se znašle samo priložnostno, ne da bi imele skupnega kaj več kot napev. Pevec ali pevka sta bila nemara pri dobri volji in sta Vraza kar obsipala. Čeprav zapisovavec ni hotel razbiti dobljene enote, je ponekod vendarle nakazal nekakšne cezure ali odstavke.

4

- Lipa dežela Rezia —
Da lalalela lalala,
Da lalalala lalala!*
Koj nutar h njej sowa paršlá,
5 *Na spaše da na snurvaše*
*Ka ko baj je sa zbudila,
Na ustála nu öperla:
Pojte počíte nuter h mle!*
To kova to posovana,
10 *No kako baj sowa reklá,*
Da në kè jtet, morarova jtet,
Ki brici na nja čekajo
Da kan kuće my mowa jtet,
Potí mi nutu čez Milan,
15 *Ki sable (sic) bojo sekale,*
Nu strijali kanunove,
Ta pod bandero kèrmovo.
Nu lipa moja maija,
Prosíte za me saj kadó,
20 *Ki koj pa nazad pridewa;*
Ki wa sä lipo soludat.

V uvodu omenjeni Vrazov »Dopis prijateljski iz Mletačkoga« prinaša tri vrstice tukajšnje pesmi v tile obliki:

*»Lipa dežela Rezia!
Koj nutar h njej sowa paršlá:
Na cpaše* nu na snurvaše.« itd.*

To je prva znana objava rezijanske ljudske pesmi.

V. 1 — *Dežela*: »Beseda *dežela* zdaj se popolnoma ne rabi; na mesti nje imajo Rezijani *pajíz*« (B. de C.). — *Rezia*: poimenska omemba dežele, doline, ljudi je v rez. pesmih redkost; poznam le še dva taka primera: »te mlade ro-zojánskice« (Materialy I 367) in »Ussa rosaiansca dulina« (Pesem o Mariji na Krnici, rkp. v ISN). — V. 9 — *kova* = postelja; — *posovana*: v rokopisu je ob robu s svinčnikom nakazana dubleta *posojena*, kar oboje pomeni postлана;

* Sic!

danes je mogoče čuti le obliko *posójena*, iz infinitiva *sóditi*, *posóditi*. — V. 11 se je prvotno glasila: »*Da nek ítet mora vojfet*»; ne v ti ne v popravljeni obliki mi ni jasna. — V. 12 — *brici* (danes v navadi *bricje* ali *brykuve*, v ednini *brik*, *bryk*) so financarji; morda je kaj zveze s knjižnim slov. *biričem*? — *Za čekajo* je v oklepaju pridejana varijanta (*varvajo*). — V. 15 — *kan kuće*: prav bo najbrž le *kan-kucé*, kar je stalno reklo ali vprašanje in pomeni »kam-kako«. — V. 14 in sl.: *Poti čez Milan*, sekanje sabelj, streljanje kanonov in bandera *kèrwowa* so nemara še spomini na nemirne francoske čase. — V. 21 — *ki wa*: prav bo *číwa*, *čewa* (ali *tíwa*, kot je predložil B. de C.).

Pri Kolkarjevih *Za branon* so ob ti pesmi pomodrovali: »Kada kerí šal k soldakon, bo bil zapel svi lepi« (Liščaca, 16. 12. 1962).

5

(Tanac)

Potí mi döčez te hozdé —
Usé zavojo te ščeré.
Nejzad na ni bo tela mlê —
Ti dididi — dididide!

Podobno besedilo k plesu, le malo daljše, ima Baudouin de Courtenay z Njive: *Materialy I 799*, vv. 4 sl., kjer je v nadaljevanju še groznja:

éowa ji hárbat pulumèt
fis taj te brüšče búkove.

6

Lipa moja rokica!
Rokice te visoke,
Ka ne berejo rožice:
Te rožice šentžvanorve,
 5 *Komu ba mỳ je šünkala?*
Ma koj mēj lipêj rokicé ...
Da lipa ma ke baj na je?
Na hrabi bösa rožice —
Te rožice te visoké,
 10 *Te rožice so minule, itd.*

V. 5 — *šünkala*: B. de C. previdno, a upravičeno predlaga branje: »*Kumù ba mỳ je šínkawa?*« Odgovor: »*Makoj (= samo) mej lipej rókice!*« — V. 8: prim: zgoraj pesem št. 3, v. 21 in opombo.

7

Svatbena

O lipa ma novičica!
Rizlezte dö z te čanibe
Solzami dól po lanitah,
ki mata ítet sa svezat wóp.

V. 2 — *čaniba* = soba. — V. 3 — *solzami*: danes bi rekli »ze sólzi dö po lá-nitah« (Liščaca) = s solzami po licih.

Genja Siega v Lipovcu (r. 1885) je dr. V. Vodušku zapela 17. 5. 1962:

*Novyčica snubyčica,
rizleste döš te čanibe,
ke kompanija je izde...*

(Zvočni zapis GNI 25.499.) Obredni značaj besedila je starka najlepše izpričala s tem, da je to imenovala »racjúnca« (= molitvica!); poje pa se, »ko ni grejo se poračat«.

8

*Ti lipa moja jablani,
Ka na je jabel basana.
Najuter 'dne mi čemo brat.*

Kólkarjevi v liščarskem zaselku Za branon so mi 16. 12. 1962 Vrazovo besedilo po svoje »redigirali« takole:

*Da lipi möje jablani,
da ni so jabolk basani,
dno ud itëh čoua si ubrat.*

V rezijanski liriki je priljubljena prispodoba gore, ki je »rožic basana«, se pravi polna rožic-deklet. In zdaj zmerom sledi verz: dno ud jteh čoua si ubrat, 'no uoj teh čoua vybrat ali podobno. Tudi v teh Vrazovih vrsticah bi bilo mogoče videti prispodobo, le da ni izpeljana do konca. Zadnja vrstica bi brez metaforične razlage ostala hudo prozaična: jutri bomo obirali jabolka!

9

*Ta lipa moja rokica,
Koj to bo lëto albo dve,
Prin njej poznat ni vicehe,
Tedaj najzad jo zapustët.*

V. 3 — *ni*: B. de C. bere *nji*.

Trajalo bo leto ali dve, preden bi spoznal njene muhe (*vicehe* = kaprice), nazadnje pa jo še zapustiti?

Taka kot je, je ta pesem le težko samostojna.

10

*Ta lipa moja rokica
Ti si mi lipo vezana
Se z dno želiézno kateno.*

Kolkarjev zet Luigi Di Floriano, r. 1915, godec, je vedel več kot je zapisal Vraz 1841. Njegovo besedilo se glasi:

*Da lipa moja rožica,
da kako ti si vezana
taj z no želizno kětino.
Ma ko baj mle to mi gova,
ka te rizvezat ni mōraua;
čakaj no drugo rožico,
na če te lěpo zveselit.*

ISN, zvezek Rezija 2, str. 52 (Liščaca, 16. 12. 1962).

11

*Ta lipa moja rokica —
Mo hlarvo neotožila.
Kaj na mē pravi ano di,
Da ta od dōma na neče.*

- 5 *Koj na mi pravi ano di:
Da na od dōma neče pryt?
To će toliko joꝝ paját,
Da na demú mará mi pryt.*

V. 2: mene je napravila tožnega, užalostila. — V. 7 — *jou pajat*: B. de C. bere *jo upajat*.

Ko so to pesem čuli moji liščarski prijatelji pri Kolkarjevih, so pripomnili, da tu »Pújejo po ni drugi poti, taj ti osojski!«

12

- Nüna moja nüna moja!
Mate no lipo rokico —
Ta nutar v vašen wartece.
Nuté wý dajte mi jo mle!*
- 5 *Ma mle je wý nedajete,
Komú ba wý jo čete dat?
Tomú ki je ne marata,
Najzad jo dite münijo.*

V. 1 — *nüna*: spoštljiv nagovor starejšim ženskam. — V. 7 — *marata* = zasluži; ob robu Vrazovo pojasnilo, ital. infinitiv (*meritar*). — V. 8: *münijo* = nuno, redovnico. Nazadnje jo dajte v samostan za nuno.

13

*Ta lipa moja rokica —
Da mý jo rüdi libima.
Koj baj ne bila koj itá,
Mi bywa šće lepíh šćerí.*

- 5 *Ma za mo hlarvo ne koj jtá*
Nu šće ita mi di da ne;
Na di: da pridi zoečera. —

O buna sera! lipa ma!
Odprite mi koj to si ja. —

- 10 *Ta to odjeno, pojte si! —*
Ta kan baj ja si man tu spat? —
Je mèsto rat za obadwa. —
Ta kan baj vù si mate jtet? —
Je mèsta rat za obadwa. —

- 15 *Ta nut ustanite hóré!*
Ti lipi dñn si je izdè.
Ta prin nikol ja hren damó,
Koj pa vù mate šènkát mlé? —
Ta koj baj man koj si plažá?

- 20 *Nikar ma koj no rožico. —*
Ja nūman timpa jtet jo brát.
Da naj je brene naj izdè. —
I to ja wan nedajen šće:
Ko letetá se šće cvatí.

- 25 *Ta jté anó spet pridete,*
Ké za was naj bo skrenjena.

V. 2 — *rüdi* = *svagda* (Vrazovo pojasnilo); — *libirna*: ljub, ljubiti ipd. so v Reziiji danes neznane besede. Pavlin Bobac z Njive (r. 1902) npr. meni, da bi tu moralo biti *lipiwa* (božava). Stanko Vraz je imel srečo, da je še med zadnjimi ujel obliko *libiwa-ljubiva*. — V. 8 — *buna sera*: dokaz, kako zgodaj so že začeli tuji pozdravi izpodrivati domače. Le v pripovednih pesmi — o Lepi Vidi — se je do danes ohranil stari pozdrav »dobro večer«. — V. 10 — *odjeno* = odprto. — V. 11 — *tu spat* = (*i*)*ti spat*. — V. 12 — *rat* = zadosti. — V. 17 — *nikol*: B. de C. popravlja v *nikoj*. — V. 19 — *si plažá*: B. de C. predlaga *wan plažá* (= vam je všeč). — V. 20 — *ma koj* = *makoj*. — V. 22 — *naj je brene*: na je (*u*)*brena* = je ubrana. — V. 25 — *i to* = *ito*. — V. 25 — *ta jte*: B. de C. bere *tastè* (= pojdite). — Na dnu pèsmi je še Vrazovo pojasnilo: *rožica znači ružu, celov*.

Če vrstni red pesmi ni sad naključja ali če se ne drži zvesto dejanskega zapovrstja pri zapisovanju, potem je dovoljeno sklepati, da je Vraz prihranil tole besedilo za »udarni konec«.

Za lažje razumevanje naj prosto povzamem besedilo v knjižni slovenščini:

(Mladenič:): *O lepa moja deklica — jaz jo zmeraj ljubim! (Prišepetavec:):*
Ko bi bila samo ta — a saj je še lepih deklet! (M.): Zame je samo ta — pa še ta
se brani — pravi, naj pridem zoečer.

(M.): *O dober večer, ljuba moja! — Odprite mi, to sem jaz. (Dekle:): Saj*
je odprto, pojte sèm! (M.): Kam pa naj grem spat? (D.): Je prostora dosti za
oba! (M.): Kam pa pojdete vi? (D.): Je prostora dosti za oba!

(D.): *No, le brž ustanite! — Beli dan je tu. (M.): Poprej ko grem domu —*
kaj mi boste darovali? (D.): Kaj pa imam, da vam je všeč? — Nič drugega kot
eno rožico. (M.): Jaz nimam časa, da bi jo šel brát. (D.): Saj je ubrana, je že tu.

— Vendar vam je še ne dam — ko pa še cvete. — Pojdite in spet pridite — za vas naj bo shranjena!

Tekst, ki bi z drobnimi redakcijskimi posegi (ureditev interpunkcije, odstranitev manjših napak, nastalih iz pomanjkljivega umevanja narečja) lepo predstavljal Rezijo v antologiji slovenske lirike!

*

Če upoštevamo, da je bil Stanko Vraz v Reziji vsega največ polnih šest dni (9. 6. 1841 je morda prišel in najkasneje 15. 6. zjutraj že odšel), potem so njegovi zapisi vredni vsega priznanja. Mikavno je čuti iz njegovih ust, kako je prebolel začetne težave in dvome; četrti dan od svojega prihoda v Rezijo pravi:

»Prvi dan biaše za me dan sdvojenja; jerbo ja malo ne ništa nerazumih ni od pëshnih ni od njihovih medjusobnih razgovorah... Drugi dan biaše več dan nade; jerbo ja počeh malo razabirati rěči i forme. A tretji dan biaše več dan radosti i odahnutja; jer sam se več dobavio ključa, koi vodi u tajne hodnice ovog čudnog slavjanskog narěčja. Ja odmah odlučih još dva tri dana ovdě probaviti te među tim za se barem kakvu takvu gramatiku složiti.«⁷

Glede pesmi v zvezku »Koruška, Rezia i Krainska« se mi ne zdi, da bi to bili prvopisi, po nareku ali po petju. To so najbrž prepisi,⁸ nastali že na potovanju; pač prepisi po Vrazovih lastnih konceptih na letečih listkih. Kljub pomoči, ki bi mu jo bil mogel nuditi župnik, domačin Odorico Buttolo, ni misliti, da bi pomoč šla čez mejo jezikovnih pojasnil.

O tem, iz katere vasi so posamezne pesmi, Vraz molči. Mojim informatorjem se je včasih zazdelo, da to in ono besedilo lahko krajevno določijo: o pesmi 2 je Pavlin Bobac z Njive dejal, da je osojska; Liščarji so nekaj podobnega pripomnili tudi ob pesmi 11. Po notranjih znamenjih (npr. maja, maija) bi lahko Osojanam približali tudi še pesmi 3 in 4. Ta zadnja pa je spet dvomljiva: saj jo oblika čakajo veže za drugo vas — Njivo. Zaradi a > e s precejšnjo gotovostjo štejem za njivaško pesem št. 13, kjer imamo oblike odjeno za odjano, brene za brana in skrenjena za skranjena.

Vraz — sam pesnik — je imel tenko uho za pesem ljudstva in je marsikje morda kar intuitivno zadel pravo. Vendar je tudi kot zbiratelj imel že veliko rutino. Le nečesa tokrat hudo pogrešamo: njegovih notnih zapisov rezijanskih pesmi. Kje so se zataknili, kam so prešli?

⁷ Dëla St. Vraza — V, 45.

⁸ Za to govore med drugim neke napake, ki jih imam za prepisne: *kan kuće* (pesem 4, v. 13) je zaradi jasnega, izrazitega *c* v izgovoru pri direktnem zapisovanju nemogoč; prepisovavec pa se lahko zmoti in zlasti pri nejasnem besedilu prenese en ostrivec na nepravo mesto v sosesčini. Tudi v pesmi 13, v. 25 je podobno mesto, ki si ga ob poslušanju ni mogoče misliti: *ta jté* (brez pomena) za *tasté*.

Riassunto

I »CANTI RESIANI« DI STANKO VRAZ (1841)

Stanko Vraz, poeta »illirico« e insieme uno dei principali folkloristi jugoslavi della prima metà del secolo scorso, in un suo viaggio di studi lungo il confine linguistico sloveno nordoccidentale ebbe a trovarsi anche a Resia. Nel giugno dell'anno 1841, soffermandosi alcuni giorni nella valle, colpito dalla bellezza del canto resiano, annotò con cura alcuni testi poetici. Sono queste le prime trascrizioni finora note di canti popolari resiani. Un fascioletto manoscritto, conservato nella Biblioteca Nazionale ed Universitaria di Lubiana, contiene tredici testi resiani. Di uno di essi il Vraz aveva copiato tre versi in una lettera scritta all'amico Ljudevit Vukotinović da Prato di Resia il 12. 6. 1841. La lettera fu pubblicata a Zagabria nello stesso anno 1841, nel nro 29 del periodico »Danica Ilirska«. Ivi vide la luce anche il suddetto frammento, mentre il canto intero e con esso tutti gli altri rimasero inediti fino ad oggi. Purtroppo non si sa dove siano andate a finire le trascrizioni musicali.

I canti trascritti dal Vraz sono qui pubblicati in trascrizione diplomatica e commentati. Per il commento l'autore si è avvalso tra l'altro anche delle interpretazioni (manoscritte) del Baudouin de Courtenay. Il prof. K. Strekelj, redattore del corpus dei Canti popolari sloveni (pubblicazione iniziata nel 1895), aveva infatti chiesto ed ottenuto dallo slavista polacco una trascrizione corretta dei »Canti resiani« raccolti dal Vraz. (Nella parte introduttiva è riprodotta anche una lettera del Baudouin de Courtenay allo Strekelj, scritta da Cracovia nel 1899.)

Dei canti trascritti dal Vraz nel 1841 alcuni sono stati riuditi dal Baudouin de Courtenay e da Ella von Schoultz-Adajewska negli anni Settanta ed Ottanta del secolo scorso, altri invece ancora 120 anni dopo la visita del Vraz dai membri di una campagna italo-slovena di rilievi folklorici in Resia, iniziatasi nel 1962 e non ancora conclusa.